

Státní okresní archiv Klatovy

**Cechovní sdružení zámečníků, hřebíkářů, klempířů, puškařů, nožířů,
hodinářů, pilníků a výrobců pánví Sušice**

(1763) 1780-1859 (1890)

Inventář

EL NAD č.: 2114

AP č.: 543

Eva Havlovičová

Klatovy 2014

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	8
---------------------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada *mílového práva* (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vznik Sušice souvisel s rýžováním zlata na řece Otavě. Původní osada vznikla někdy kolem roku 790. Velmi rychle se rozrostla na městečko, které v roce 1192 získal do svého držení bavorský hrabě von Bogen. Z této doby pravděpodobně také pochází německý název Sušice – Schüttenhofen. V roce 1273 získal Sušici český král Přemysl Otakar II. a povýšil ji na královské

město. V roce 1324 potvrdil král Jan Lucemburský Sušici všechny výsady královského města. V únoru 1356 bylo Sušici Karlem IV. potvrzeno mílové právo a v září 1372 právo na výběr mytného. Jeho následovník syn Václav IV. rozšířil tato privilegia listinou z 15. září 1406 o konání týdenního výročního trhu od svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen) a povinným skladem pro kupce jedoucí od Hartmanic a Kvildy.

Město prosperovalo především díky obchodu se sousedním Bavorskem. Z Bavorska se dovážela hlavně sůl a Sušičtí vyváželi obilí, slad a chmel. Tento obchod současně také podpořil rozvoj řemesla a zakládání cechů. Z řemeslníků zde byli zastoupeni sladovníci, krejčí, řezníci, provazníci, pekaři, soukeníci, ševci, koželuzi, kloboučníci, tkalci, mydláři, punčocháři, hrnčíři, pasíři, mlynáři, kováři, koláři, bednáři, zámečníci, truhláři, mečíři, dále zedníci, kameníci, konváři, kominíci, lazebníci, ranhojiči, sedláři, řemenáři, barvíři, sklenáři, kožešníci atd.

Velký zlom v dalším vývoji města znamenala třicetiletá válka. Město se snažilo předejít nejhoršímu drancování tím, že se dobrovolně 27. září 1620 vzdalo generálovi Marradasovi. Dalšími pohromami byly v letech 1678–1681 mor, v roce 1707 požár, při němž vyhořelo téměř celé město a také postupný úpadek obchodu s Bavorskem. I přesto vznikaly nové cechy, či do té doby samostatné cechy se spojovaly ve společné. Podle berní ruly provozovalo v Sušici své řemeslo 36 sladovníků, 7 sládků, 25 řezníků, 15 ševců, 10 pekařů, 9 soukeníků, 7 tkalců, 6 šmejdiřů (obchodníci s drobnými mosaznými a měděnými předměty – knoflíky, přezkami, pásy, šperky) a krejčí, 5 koželuhů, 4 mydláři, 3 truhláři, kloboučníci, kováři, 2 provazníci, koláři, bednáři, tesaři, mlynáři, barvíři a po jednom krajíř, uzdař, kotlář, kožišník, lazebník, kominík, hrnčič, knihař, pokrývač, ručnickář (výrobce ručnic), punčochář, sedlář, zedník.

Přibýly také jarmarky a výroční trhy (v úterý Svatodušní – pohyblivé svátky Svatodušní (Letnice) začínají 50 dnů po Velikonocích; na sv. Rocha – 16. srpen; na sv. Františka Serafínského – 4. říjen; na pondělí po Třech králích (6. leden); dále pravidelný pondělní dobytčí trh probíhající od Květné neděle (6. neděle postní, neděle před Velikonocemi) do sv. Martina (11. listopad)). Pravidelný trh na obilí, ovoce, zeleninu a jiné produkty pro každodenní potřebu probíhal každé pondělí a pátek.

Cechovní sdružení zámečníků, hřebíkářů, hodinářů, puškařů a výrobců pánví vzniklo v roce 1780, kdy se tito řemeslníci osamostatnili od truhlářů, sklenářů a soustružníků. Jednalo se o společenství velmi rozličných řemesel, která postupně vznikala a během času také zanikala. Všechna řemesla sdružená v tomto cechu původně pocházela z řemesla kovářského. Jsou zde zastoupena kovo zpracující řemesla (zámečníci, hřebíkáři, nožíři, klempíři, cvokaři, cínaři, pilníkáři, puškaři, hodináři, zlatníci), ale také řemeslo knihařské a kominické.

Zámečníci zpracovávali železo buď za tepla kováním či za studena pilováním, vrtáním, soustružením, řezáním apod. Hotovými výrobky byly zámky, klíče, panty, ručnice, háky aj. Cvokaři a hřebíkáři, vyráběli různě velké hřebíky; klempíři zpracovávali plech – železný, měděný, mosazný, pocínovaný či zinkovaný na lampy, svítílny, krabice, talíře, hrnce, poklice, žlaby apod., hodináři vyráběli i opravovali hodinové strojky, puškaři opravovali, renovovali i navrhovali nové palné zbraně; výrobci pánví a pekáčů zhotovovali různě veliké nádoby na vaření.

Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Sušici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Sušice z Muzea města Sušice do Okresního archivu v Sušici došlo 8. června 1959 pod př. č. 194 a 195/59. Předávací protokol se nedochoval. Žádné

další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované torzo archiválií zachycuje časové období (1763) 1780-1859 (1890). Nejstarší archiválií je tovaryšský list (1763, inv. č. 7), nejmladší písemné záznamy nalezneme v knize cechovních počtů (1828-1859 (1890)), inv. č. 5).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jejich čitelnost je dobrá. Při inventarizaci archivního fondu nebylo použito žádné pořádací schéma, jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Po zpracování fondu vzniklo 9 inventárních čísel, která tvoří 5 úředních knih a 1 karton, celkem 0,16 bm. Při pořádání nebyla provedena žádná vnitřní skartace. Po fyzické stránce jsou archiválie potřhané, poškozené prachem a mírně plísní (viz inventární seznam).

Tovaryšské a výuční listy obsahující vedutu, či jinak zajímavé, jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy. Výuční listy (inv. č. 6) z let 1783 a 1833 jsou roztrženy na více kusů, vyžadují restaurátorský zásah.

K částečnému zpracování cechovních dokumentů, ještě v Muzeu města Sušice, došlo v roce 1954 archivářem V. Holým. V roce 1964 již v Okresním archivu Klatovy došlo k dalšímu uspořádání archivářkou V. Holou, během něhož byly z AF vyčleněny archiválie živnostenských společenstev.

Převzaté archiválie byly až do roku 2012 evidovány jako jeden archivní fond Cechy Sušice, EL NAD 1452. V téže roce byl tento archivní fond rozdělen. Původní AF Cechy Sušice, EL NAD 1452 byl přejmenován na AF Cech sladovníků Sušice a vnitřními změnami z něho bylo vyčleněno 17 samostatných archivních fondů. AF Cechovní sdružení zámečnicků, hřebíkářů, klempířů, puškařů, nožířů, hodinářů, pilníkářů a výrobců pánví Sušice, EL NAD 2114 vznikl vnitřní změnou č. 17/1452 z 2. května 2012.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje), lze také zjistit jména a počet členů cechu. Kniha počtů (inv. č. 5) sloužila v letech 1828-1859 pro zápisy cechu zámečnicků, klempířů, hřebíkářů, nožířů a pilníkářů. V letech 1873-1890 se k tomuto zrušenému cechu přidala ostatní řemesla, nacházíme zde další řemeslníky: strojník, kovář, kolář, bednář, krejčí, puškař, zlatník, hodinář, provazník a kominík.

Na některých výučních, mistrovských a tovaryšských listech se dochovaly otisky cechovních pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. Hlavně je to společná pečeť řemesla zámečnického a hřebíkářského (v pečetním poli dva zkřížené klíče, dole tři hřebíky, opis oddělen provazcem, většinou nečitelný).

Dochovaná korespondence s magistrátem obsahuje hlavně povolení k přijetí do cechu a k vypracování mistrovského kusu.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2014 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 30. 9. 2014

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Sušice*, EL NAD 564.

SOkA Klatovy. *Odborné společenstvo kovyzpracujících Sušice*, EL NAD 624.

SOkA Klatovy. *Odborné společenstvo zámečníků a příbuzných živností Sušice*, EL NAD 630.

Literatura

BARTOŠOVÁ, Jana. *Zmizelé Čechy Sušice*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-842-3.

GABRIEL, J. A.. *Královské město Sušice a jeho okolí*. Praha : 1868.

Dr. HAAS, Antonín. *Berní rula svazek 28, kraj Prácheňský II. díl*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

LOSOS, Ludvík. *Historická knižní vazba. Sborník příspěvků k dějinám vazby a k metodice ochrany historických knižních vazeb*. Liberec : Severočeské muzeum v Liberci, 1963.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo, 2002. ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
ř. z.	říšský zákoník
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Knihy			
1	Kniha patentů (Pattenten-Buch) Něm., 34,3 x 22,8 cm, vazba papírová, potrhaná a poškozená prachem	1780-1788	ukn 1
2	Kniha přijatých mistrů Čes., něm., 34,4 x 21,4 cm, papírová vazba, potrhaná a poškozená prachem	1786-1820	ukn 2
3	Registra přijatých a vyučených tovaryšů Něm., 34,6 x 10,1 cm, vazba papírová, potrhaná a poškozená prachem	1793-1849	ukn 3
4	Kniha početní na příjem a vydání peněz (příjmy, výdaje, poplatky) Něm., 34,5 x 23,4 cm, vazba papírová, potrhaná, poškozená prachem a plísní	1798-1833	ukn 4
5	Kniha početní (příjmy a výdaje, poplatky mistrovské, zavyučenou, zápisy o přijatých mistrech, učednících a tovaryších) Čes., něm., 20,4 x 17,3 cm, vazba papírová, potrhaná a poškozená prachem	1828-1859 (1890)	ukn 5
II. Spisy			
6	Korespondence s magistrátem	1812-1822	kar 1
7	Tovaryšské listy 1763, září 17., Vídeň Tovaryšský list Johanna Strackhera vydaný cechem uměleckých zámečníků a hodinářů ve Vídni. Orig. pergamen, 35,2 x 52,6 - 3,5 cm, německy, pečeť cechu přivěšená na žluto-černé kroucené šňůrce v dřevěném pouzdře (pečeť i víčko chybí)	(1763)-1833	kar 1

1783, říjen 22., Eichstätt

Výuční list Franze Josefa Dollhoferera vydaný cechem hodinářů a puškařů v Eichstättu.

Orig. papír, 46,4 x 29,6 cm, německy, přivěšená pečeť cechu na žluto-černé kroucené šňůrce v mosazném krytu s víčkem, zelený vosk, list zcela potrháný na tři části

1822, květen 20., Vídeň

Tovaryšský list Karla Reicharta vydaný cechem zámečníků, kovářů a klempířů ve Vídni (veduta Vídně).

Orig. papír, tisk, 38,2 x 48,1 cm, německy

1833, listopad 25., Sušice

Výuční list Martina Mosra ze Sušice, vydaný cechem zámečníků (městský znak).

Orig. papír, 46,8 x 36,6 cm, německy, roztrženo na dva kusy

8	Mistrovské listy	1792-1855	kar 1
9	Tovaryšské listy	1803-1859	kar 1

Název archivní pomůcky:	Cechovní sdružení zámečníků, hřebíkářů, klempířů, puškařů, nožířů, hodinářů, pilníkářů a výrobců pánví Sušice
Značka archivního fondu:	CSZHKPNHPVP Sušice
Časový rozsah:	(1763) 1780-1859 (1890)
Počet evidenčních jednotek:	6 (5 úředních knih, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	9
Rozsah v bm:	0,16
Stav ke dni:	30. 9. 2014
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič
	dne 30. 9. 2014 - č.j. SOAP/040-0690/2014